

Hatalom és társadalom

A magyar társadalom az utóbbi 5-6 év során megélte a hatalom birtoklásának tartalmi megváltozását, amely meghatározójává vált egy – még hosszú ideig zajló – átalakulási folyamatnak.

Ebben a folyamatban rendkívül komoly jelentőségű az államszervezet tartalmi változása, de ezen kérdéstől nem választható el a tartalom által megkívánt forma jelentősége sem.

A társadalom minden tagja saját élete által érintetten vesz részt, személyes indíttatásától függetlenül, e történésben és talán most éri meg először a történelmi körülmények átalakulásának kényszerítő erejét. Kényszerítő ez az erő azért, mert e változásnak egyszer, a gondolkodás törvényszerűségéből következően meg kellett indulnia, de kényszerítő azért is, mert tényleges megindulásával egy olyan láncolat vette kezdetét, amelyet csak a teljes átalakulás véghezvitelével lehet lezárni, befejezni.

Minden változás, változtatás együtt jár konfliktusokkal, és újabb ellentétek kibontakozásának, felismerésével, szükségképpen még akkor is, ha az egész társadalom számára egyértelműen előnyöket és szabadabb lehetőségeket hordoz.

A magyar társadalom változásai minden polgárt érintettek és ez csak részben következett a hatalom tartalmi átalakulásából és az életfeltételek gazdasági, társadalmi viszonyrendszerének megváltozásából, jelentős részben – a már említetteken túlmenően – kapcsolódott ezen hatásokhoz a társadalmi "átrétegződés" direkt sokkoló ereje.

Ezen erők társadalomra gyakorolt hatása bizonyára és szükségszerűen vizsgálódások témájává válik az elkövetkező időszakban különféle szaktudományoknak. Mai vizsgálatuk bizonyára még idő előtti lenne, mert a folyamatok egyáltalán nem tekinthetők lezártaknak, így a publicisztikát a most zajló folyamatok kötik le igazán. Különbözőbb elemzésekre így nem nyílik még mód, azonban a jelen megállapításai a későbbi időszakban jó alapot szolgálhatnak a korszak értékelésére.

I.

A hatalom átalakulásának lehetősége megkezdődött azzal a folyamattal, amely a politikai pártok létrejöttével, bejegyeztetésével és a társadalom szélesebb rétegei által történt megismertetésével teljesedett ki. Nem csupán hazai viszonyaink korábbi egypárt-rendszeréhez képest, hanem a fejlett nyugat-európai országok politikai rendszerében tapasztaltakhoz képest is rövid idő alatt Magyarországon sok politikai párt alakult.

E pártok meglehetősen sokszínűséget tükröztek a politikai palettán, akár programjukat, politikai célkitűzéseiket, akár pedig tagságuk összetételét tekintjük is.

Későbbi működésük e sokszínűséget még inkább igazolta, sőt felismerhetővé tette, tagadhatatlanná tette mindazokat a hiányosságokat, amelyek akár felkészültségükben, akár politikai megnyilatkozásaikban meglátszottak.

Az eltelt években, a már említettek folyamatos érvényesülése kapcsán a politikai pártok sorainak olyan változását eredményezték, hogy a második választás után féldőben, azok a pártok maradtak meg a politikai küzdőterén, amelyek valamilyen, természetesen különböző mértékben, de bírnak politikai jelentőséggel. E "jelentőség" súlya és tartalma gyakorta változik, ez azonban már a napi politikai megnyilatkozások és történések következménye. Vélhetően ez a folyamat tovább él és pártok súlya és politikai jelentősége még fokozottabban válik politikai eredményeik függvényévé.

A pártok ezen helyzete, nem önkéntes szerepvállalásuk eredménye, hanem a politikai közéletben gyakorolt működésük milyenségének egyenes következménye. E körben jut egyre nagyobb jelentőséggel bíró szerephez a sajtó, majd e hatások közvetlen észlelője és transzformálója a polgár. *Itt elérkeztünk* a talán legjelentősebb kérdéshez, amely a magyar társadalom átalakulását, a hatalom tartalmi és formai átalakulását jelentő folyamatban meghatározó erővel bír, az állampolgár jogbiztonság és az államszervezeti stabilitás demokratikus magatartása körében, *a politikai kultúra kérdéséhez.*

E látszólag egyszerű fogalom kemény kötelezettséget jelent az államhatalom minden szintjén, de kötelezettséget és jogokat is jelent a polgár szintjén. Ebben a körben sokféle hiányosság tapasztalható – igaz mindkét oldalon – amelyek veszélyeztetik az állam és a társadalom összhangját, amely jó (ideális) esetben – később – harmóniává is alakulhatna. Természetesen az utóbbi idilli kép nem lehet közeli, de lehetősége nem is zárandó ki.

A kérdések, amelyek szükségszerűen a működés, a feltételek, a lehetőségek, a változások mikéntisége, azok eltérő politikai (gazdasági) hatásai köréből merülnek fel az államszervezet, a hatalom gyakorlása oldaláról, természetesen felvázolhatóak és megfogalmazhatóak a másik oldal, a polgár oldaláról is.

A társadalom egészének létezési, életvezetési feltételrendszere változáson esett át, senkiről sem állítható, hogy életét a hatalom változása és annak kihatásai nem érintették közvetlenül. A polgárok változásokra történő reagálásait, a változások mikénti elfogadását vagy tagadását, az egyes konkrét döntések életvitelükre gyakorolt hatását önmagában nevezhetjük életkörülményeik meghatározásának.

Nem megkérdőjelezve egyetlen pillanatra sem azon alapvető törvényszerűséget, hogy mindenki maga dönti el saját életének lényeges kérdéseit és ezáltal életének alakulását, aligha lehetne vitatni, hogy a lehetséges döntések köre a mindenkori hatalmi, politikai és ezek által erősen determinált, gazdasági feltételek függvénye. A polgár élete, a maga által meghozott döntések értelmében is, az előzőek által meghatározott. Önálló döntési jogosultságát tehát determinálja a hatalom, a döntések lehetséges körének közvetett meghatározásával.

Tekintettel arra, hogy a jelenlegi "magyar helyzet", épülve a – hatalmi változás óta meghozott jó és kevésbé jó – döntések sorára, a pártok, pártkoalíciók, hatalmi szervek végrehajtó-rendelkező szervek mikénti munkájának eredményeként, azok együttthatásaként fogható fel. Ez a szituáció azonban nem problémamentes, így nem tűnhet feleslegesnek ezek kimunkálása sem, bár megvalósítása nem tűnik felhőtlen és könnyű vállalkozásnak. Nagy a valószínűsége annak, hogy ez a feladat folyamatosan megmarad és létezése stabilizálódik, hiszen nehezen képzelhető el hatalmi

szervezetrendszer hibátlan működéssel. E szervezetek működése, továbbá a többpártrendszerből következő állandó változási folyamata mindig kínálni fogja a kritika szükségesszerű lehetőségét a jövőben is.

II.

A mai magyar államszervezet kialakítása – immáron másodszor – a változást, a hatalom és tartalma megváltozását követő választások eredményeként következhetett be. Ahogyan az első ciklusban komoly fölényrel az MDF vált a hatalom birtokosává, úgy a második ciklusban az MSzP–SzDSz koalíció vitte el a pálmát és nyerte el – döntő fölényrel – a hatalom gyakorlásának lehetőségét. Elismerve azt a tényt, hogy mindkét ciklusban időszakos és komoly problémával kellett szembenéznie a hatalmat gyakorló pártnak, azt is meg kell jegyezni, hogy felismerhetővé váltak olyan kérdések is, amelyekkel mindkét ciklusban találkozni kellett, és amelyek megoldására még ma sem került sor. Ez nem jelentheti egyik párt munkájának értékelését sem, azt azonban feltétlenül jelzi, hogy vannak olyan problémák, amelyek nem oldhatók meg egyetlen ciklusban. Az már távolabb vezető kérdés, hogy ezek a problémák az első pillanattól észlelhetőek voltak-e vagy sem, és közelítésük megfelelő volt-e vagy sem.

Voltak, vannak e problémákon túl olyan kérdések is, amelyek megoldása éppen a törvényhozás által jogilag rendezettnek vélt csatornákon át megindult, azonban e folyamatok még ma is élők és nem fejeződtek be. A folyamatok által produkált események, jogséremlmek hosszú időn át foglalkoztatják a közvéleményt, a sajtó orgánumait, azonban teljes lezárásukig – feltehetően – még éveknek kell eltelniük.

Az *államszervezeti változások* zöme időközben már végbement, tényleges hatásuk – amelyek nem nevezhetők minden esetben egyértelműen pozitívnak – még hosszú ideig érvényesül, a kiegyensúlyozottnak nevezhető hatalmi viszonyrendszerek valóságos kialakulásáig, az állampolgári politikai tájékozottság és általános politikai kultúra szintjének eléréséig.

Az államszervezet változásai, a hatalmi szervezet megváltozásával olyan hatást jelentettek a polgárok életére, politikai magatartására, amelynek tényleges konzekvenciái még ma sem teljesedtek ki igazán.

A választójog tartalmi kiteljesedése, korábban formális voltának igazi joggá történő előrelépése, az emberi, állampolgári identitás ilyen megnyilatkozásának érzelmi tudatosodása talán még ma sem teljes.

Külön kérdés lehetne e körben a helyi önkormányzati választások kapcsán gyakorolt jogok kérdése. A pártok és pártprogramok egyéni értékelése, a pártok vezető politikusainak szimpatikus megnyilatkozásai, népszerűségük vagy annak hiánya, még mindig nem nyernek megfelelő elválasztást a polgárok tudatában. A programokból a ténylegesen megvalósított értékeknek számítaniok kell, míg a népszerűség önmagában csupán múló tünet lehetne. Az értékelés képessége feltételezne egy politikai szempontokat is tartalmazó olyan alapműveltséget, amely sajnálatos módon a mai magyarság jelentősebb hányada számára még ismeretlen.

Az általános államszervezeti működés, a hatalom gyakorlása a hatalmi szervek működése, beleértve ebbe az önkormányzatokat is, jelentősen érintett e hiányosságok által. Nem csupán a szervezetrendszer hat működésével a társadalomra, hanem

érvényesül egy visszahatás is a szervezetrendszerre. Ez lehet fejlődést elősegítő, de kifejezetten nehezítő is.

Országunkban évszázadok óta nem ment végbe jelentős belső változás, külső tényezők hatásának direkt érvényesülése nélkül. Különösen érvényes ez az utóbbi évtizedekre. Az a változás azonban, ami legutóbb bekövetkezett, kényszerítőleg vetette fel a kérdést, hogy a szabadabbá vált állam életének új szakaszát milyen fejlődési szintről remélje elindítani. Térjen-e vissza történelmi sérelmeinek orvoslási igényéhez, vagy kívánjon beilleszkedni a ma Európájának emberi harmóniára, politikai kiegyensúlyozottságra és biztonságra törekvő, kialakulóban lévő kölcsönösen biztosított rendjébe.

A kérdés a pártok programjaiban igen-igen eltérő megfogalmazást nyert, azonban mára egyértelműen a beilleszkedés racionális, jövőt alkotó bölcsességével és megfontoltságával látszik nyugvópontra jutni.

Ezen rendkívül jelentős döntést követően a belső működés, a gazdaság, a biztonság a szociálpolitika kérdései a legfontosabbak. Mindezen kérdésekben különös jelentősége van annak, hogy a polgárt hogyan kezeli a hatalom. Elismeri-e a hatalom a választópolgár alapvető jogait, tartja-e azt a törvényszerűséget, hogy az állam a társadalom demokratikus úton létesített hatalmi szerve által determinált. Milyen a parlament és a kormány viszonya, milyen a helyi hatalmi szervek, az önkormányzatok helyzete, viszonya a központi hatalomhoz stb.

Világosan látható, hogy e kérdések sokasága, talán az állampolgári alapjogok kivételével, nem választható el a gazdaság változásának generális kérdésétől. Ezen összefüggés tárgyalására azonban itt nincs lehetőség a téma terjedelme és folyamatos változása miatt sem.

III.

Az ország, a magyar társadalom életének, helyzetének megváltozását eredményező külső tényezők és hatások köre remélhetően stabilizálódik.

A polgárt közvetlenül érintő, életét befolyásoló és az államszervezet működésével összefüggésben lévő, annak egyenes következményeként változó körülmények, feltételek és hatásaik azonban elkerülhetetlenek. A velük történő foglalkozás szükségszerű és talán igazán tükrözi a jelen folyamatait, jó és kevésbé jó tüneteivel, de a kifejezetten lehangelő, hátrányos és néhány vonatkozásban reménytelennek is tűnhető eredményeit.

Az a kérdés, hogy elismeri-e a hatalom a polgár alapvető jogait, továbbá tiszteli-e a hatalom az emberi akaratot, küzdést és tenni akarást, egyáltalán nem tekinthető rendezettnak, megoldottnak.

Természetesen az állampolgári jogok annyiban elismertek, amennyiben érvényesülésük biztosítható és biztosított is. Eltekintve a korábbi rendszer mindent lefoglaló, kiterjedt "gondolkodásától", a mai emberi önállóság lehetősége sokak számára saját döntési képességük hiányában, nem lehet vonzó. Azok számára viszont, akik döntésképesek, számtalan behatároló korlát létezik, amelyek részben központi, részben pedig helyi intézkedésekben gyökereznek.

Tagadhatatlanul végbement a társadalom átrétegződése, kétségtelenül megváltozott a társadalmi rétegek korábbi szerepe és jelentősége, de az sem tagadható,

hogy ez nem tekinthető egyértelmű fejlődésnek, haladásnak. A multinacionális cégek sorra történő megjelenésének eredményeként egyre jobban áthatja a létet a pénz hatalma. Ennek hatása fokozatosan mossa el a korábbi akár viszonylagosan is nyugodtnak tekinthető társadalmi lét feltételeit, hogy ezáltal felvesse egy sokkal keményebb és kérlelhetetlenebb küzdelem valóságát, de a valahol mégis megteremthető (vagy csupán annak vélt?) egyéni nyugalom lehetőségét. Ez a változott lehetőség azonban már nem hordozza magában azokat a jegyeket, amelyek a korábbi életvitelek sajátosságai voltak. Így a társadalom egy jelentős része számára eltűnnek a korábbi magyar élettel való emocionális kapcsolat megtartásának szükségszerűségei, és azt teljesen felváltja a változó életkörülmények elfogadása.

A magas életnívót már biztosítani képes pályák birtokosai, sikeremberei azonban nem tipikus alakjai széles körben még a magyar társadalomnak és a magyar gazdaságnak.

A nagyobb, szélesebb réteget azon polgárok jelentik, akik a maguk szakterületén küzdve érik el eredményeiket és bár sikereik vannak, de gyakran kell találkozniuk az államszervezet intézkedési, működési hibáival, azok korlátaival és kifejezett mulasztásaival.

Kétségtelen, hogy az eltelt időszak a jogalkotás terén eddig soha nem tapasztalható eredményeket mutatott fel. Aligha tagadható, hogy a korábbi jogi normák zöme megváltoztatásra került, elmondható, hogy a jogalkotásnak olyan területekkel kellett foglalkoznia, amelyek hazai relációban még szabályozva sem voltak. A mai hatályos joganyag azonban iszonyatos terjedelmű, megalkotása során nem került sor következetes összehangolásra, ezért mennyisége nem alkalmas a minőség hiányának pótlására.

Több olyan jogalkotási szakterület létezik, amely évenkénti változásaival fokozott jogbizonytalanságot eredményez, amely erősen kihat a gazdasági életre, de közvetlen hatással bír a társadalom életére is. E körben nem kerülhető ki az adózással kapcsolatos pénzügyi jogszabályok, valamint gazdasági működéssel kapcsolatos társadalombiztosítási normák említése.

Ezen állami csatornákat szabályozó normák – sajátosságaikból eredően – gyakran még azt sem teszik lehetővé, hogy saját területük szakemberei teljességek ismerjék őket. Ezek a szakterületek olyan fokú normaismeretet tételeznek fel, remélnek avagy követelnének meg a polgártól, amely nem elvárható.

A megoldást a stabil jogalkotás és kiegyensúlyozott pénzügyi szabályozás jelentené, amely nem évente változik. Külön sürgeti ezt a helyi adók kényszerítően bővülő köre.

A társadalombiztosítási kérdések szintén összetettek, mert a rendkívül magas járulékfizetési kötelezettség ellenére – a már kiszélesedett vállalkozói réteg – szinte minden terhet maga visel.

Mindezek mellett a polgár számtalan olyan rendelkezés meghozatalával, szervezet felállításával találja szemben magát, amelynek szükségességéről aligha győzhető meg. A különböző szinteken meghozott döntések közvetve avagy közvetlenül, de érintik a társadalom tagjainak életét. Az, hogy a hatalom tiszteli-e a polgárt, nem csupán felvetés, hanem a hozott normatív döntések tartalmában kifejezésre jutó valóság. Vannak normák, amelyekben ez a hatás szinte látványosan él, de vannak normák, amelyekben a nyomát sem lehetne felfedezni. Sok területen a meghozott (új) normák szabadabb, kötetlenebb működést jelentenek, de más területeken ez csak látszólagos,

mivel e normák megalkotásuk során nem kerülhettek összevetésre a már meglévő és a jogszabályi hierarchia magasabb fokán álló normákkal. Ez a jelenség a jogrendszer egészének sajátossága, azonban felfedezésére csak konkrét esetek kapcsán derül fény. Előfordulása a jogalkotás és jogalkalmazás ezen szakaszának jellemzője, azonban kiküszöbölése halaszthatatlan, sürgető!

IV.

A hatalom tartalmának megváltozásával átalakult a hatalmi szervek működése is. Ez természetesen nem a jogi normák által rendezett szervezeti működés megváltozását, hanem működés tartalmának sajátosságainak módosulását jelenti.

Ez áll az országgyűlésre, de a helyi önkormányzatokra is. A parlament a többpártrendszer hatásaként mozgalmas, élénk, sokszínű tevékenységgel kezdett, amely azonban a második ciklusra egyre halványabbá, erőtlenebbé és érdektelenebbé vált. A koalíció túlsúlya önmagában ez utóbbi változásnak nem lehetne oka. Vélhetően sokkal inkább oka ezen helyzetnek a képviselők időbeli kötöttsége, leterheltsége, talán érdektelensége, esetleg a túl sok bizottsági elfoglaltság és más egyéb lekötöttségek teljesítése. Országgyűlésünk aránylag magas létszáma, a népességhez képest túlzott nagysága ellenére, munkavégzése tekintetében nem igazán aktív. Része ennek az a körülmény is, hogy a listák segítségével olyan személyek is képviselővé válhattak, akiknek sem korábban befutott életpályájuk, sem emberi tevékenységük nem tette lehetővé a politikai működés megismerését.

Ez nem jelenti annak állítását, hogy akik más területről kerültek a parlamentbe, nem lehetnek jó képviselők, csupán azt kívánjuk jelezni, hogy idősebb korban az ember kialakult tulajdonságai generálisan, csak rendkívül ritka esetben változhatnak. Így, azon képviselők esetében, akiknek korábban – megválasztásuk előtt – semmilyen kapcsolatuk nem volt a közgazdaságtannal, jogtudománnyal vagy a társudományok valamelyikével, nem okozhat különösebb meglepetést, hogy képviselői működésük során nem tanúsítanak kellő hivatali aktivitást, hiszen ez nem létformájuk. Így felvetődik a kérdés, hogy már a képviselői jelöltség kérdésének eldöntése, a jelölt kiválasztása magában hordozza a később megválasztandó parlament lehetséges emberi, szakmai kvalitásainak mércéjét. A magyar parlament meglehetősen sok működési "szenzációval" szolgál a közvélemény számára, amely *nem* a működés stabilitásába és megfontoltságába vetett (népi) hit megerősítését látszik garantálni. Külön téma lehetne a parlamenti képviselők másirányú elfoglaltságainak hivatalos feltérképezése, annak – talán naívnak tűnő – feltételezése mellett, hogy az országgyűlési képviselővé történő megválasztás felelősségteljes és megtisztelő megbízatása mindegyikük számára nyilvánvalóan elsődleges tevékenység. Ha ugyanis ez csupán feltételezés maradhat, akkor kétségek ébredhetnek aziránt, hogy a parlamentnek egész működése valóban az Alkotmányban leírt hatalmi működés-e, avagy csupán egy hivatal a sok közül.

A hatalmi szervek apparátusainak létszáma nem csekély, ebből következően költségeik sem azok. Nem előnyös a magas működési költség sem országos, sem helyi önkormányzati szinten. Így sokak számára okoz nyugtalanságot, jelent irritációt, amikor a költségvetés által meghatározott rendkívül szükségeszerű bevételek mértékéről esik szó. Úgy tűnik, e szemléletben már említésre sem érdemesül a közszolgáltatásra, a közigazgatásra vonatkozó társadalmi-szolgálati szerep tartalma, mivel a társadalom

számára csupán egyetlen szerep marad, megtermelni és befizetni a teljes államapparátus fenntartásához szükséges költségek egyre emelkedő fedezetét.

Valahol pedig tartósan érvényesülnie kellene a demokratikus úton létrejött országgyűlés hatalmi elsődlegességének, a végrehajtó hatalom felettségének és megfontolt, körültekintő döntéseket hozó működésének.

Sajnos ez utóbbi nem érvényesül igazán. Valahol a parlament hatalma nem teljesedett ki a szükséges mértékben, súlya nem kellő mértékű, és nem kapja meg a kellő tiszteletet, a kormánytól és szerveitől.

Ezért a parlamenti részvételhez jutott pártok egyaránt felelősek, függetlenül attól, hogy e kérdés felismerése egyáltalán megtörtént-e részükről. Felelősségüket egyrészt megalapozza az a körülmény, hogy a pártok az egyes országgyűlési választókerületekbe állított jelöltjeiket maguk ismerik legjobban, tehát a pártok döntenek a jelöltek állításának igen konkrét kérdéseiben, mint ahogyan döntenek a közvetlen megmérettetést vállalni nem kívánó, listán bejuttatott jelöltjeik személyéről. *(Itt jegyzendő meg, hogy a hajdanvolt párt-állami lista idejében való alapos elítélése után, rendkívül időszerűnek tűnne a listák alkalmazásának megszüntetése. Feltehetően a jogszabályi tenger megalkotása közben mód nyílna e csekély módosításra is!)* Másrészt a pártok felelőssége jut kifejezésre, a választások lebonyolítását követő időszakban az egyes státusokat betöltő személyek kiválasztásában is. Ezen személyek esetében fokozottan érvényesülnie kellene a kiválasztás állampolgári, szakmai, emberi és csak ezt követően politikai szempontjainak. A kiválasztás ezen szempontjai ébreszthetnek emlékeket, amelyek között a sorrend nem lehetne közömbös (1968). Kellemetlen aktualitás, ha igen felelős beosztású személy nincs tudatában annak, hogy mit rendelhet el saját maga és mit adhat parancsba kizárólag a parlament hozzájárulásával. Ez már a kiválasztók felelősségét is igazolja, különösen ha életveszélyesen fontos, nemzetközi kérdésben követik el ezt az alkotmány sértést, ami soha nem bocsátható meg.

A parlament történelmi jelentősége, súlya a képviselői, emberi és szakmai tekintély hosszú és precíz, korrekt és mintaszerű emberi és szervezeti létnek lehet az eredménye. Nem következik be egyik napról a másikra. Érvényes ez egy átalakult, tartalmában megújult parlamentre is. A jelen helyzetben erre nagyon sok időt kell még szánni, mert a mai működése nem alapozza meg e csúcshatalmi szerv tekintélyét. Igaz ezt nem segíti elő a kormány parlament irányába kifejtett működése sem, hiszen az esetek – jogalkotás – jelentős részében a kérdések igazi megvitatás nélkül kerülnek megszavazásra és elfogadásra is, kiejtve ezzel az előkészített normaanyagok hibáinak felderítési, kimunkálási és kiejtési lehetőségét! Ennek hiányában a parlamenti munka nem csak egysíkú és szegényebb lehet, hanem mellőzi az igazi értékek kidolgozását, amely az egyes képviselők számára pozitív erkölcsi, szakmai élmény, a társadalom számára pedig valódi előrehaladás lehetne.

Amennyiben ez tartósan így alakul, felveti azt a súlyos kérdést, hogy a parlamenti képviselők jelentős száma vonatkozásában megvan-e egyáltalán a képviselői elhivatottság az erkölcsi, szakmai felkészültség, alkalmasság és emberi tartás. E kérdések vizsgálatára a jelölés előtt kellene sort keríteni, hiszen a választás célja nem csupán a létszám kitöltése, hanem a racionálisan gondolkodó képviseletre alkalmas és méltó emberek kiválasztása.

Különleges helyet foglalt el az állami szervezetrendszer elemei között az alkotmánybíróság! Helyzete, szerepe a magyar államszervezetben teljesen új, működésének valódi súlya, jelentősége pedig ismeretlen volt eddig. Az alkotmányosság

védelve körében az eltelt évek során meghozott döntései egyértelműen igazolhatták, hogy a remélhetően jogbiztonságra törekvő, folyamatosan alakulásban lévő demokratikus állam működésének keretei között is milyen gyakran van szükség – sajnálatos módon éppen egyik szakminisztériummal szemben – az alkotmányban rögzítettek megvédésére. Az alkotmánybíróság azonban rendkívül sok esetben került feszült és kritikus helyzetbe, amelynek megoldása rendre saját feladatának felkészült, magabiztos ismerete és imponálóan biztos korrekt jogász-emberi működése, megnyilatkozása volt. A Magyar Alkotmánybíróság tagjainak együttes döntései, de közzétett, teljesen leközlött különvéleményei is, minden esetben az igazán magasztos bírói megnyilatkozások kissé talán társadalom felettinek is tekinthető, mindenre kiterjedő, minden körülményt korrekt formában értékelő emberi mintái voltak.

Az eltelt évek során az alkotmánybíróság mint szervezet, úgy vált a társadalom számára megismerhetővé, mint az egyetlen és egyedüli olyan hatalom, amely érzékeli – sokkal inkább mint a kormány vagy bármely minisztérium – a társadalom életének valós problémáit, gondjait és teljesítőképességének valódi határait. Sajnálatos módon a választott képviselők parlamentjéről ezt ma sem lehet elmondani. Az alkotmánybíróság mint intézmény, eddig olyan államok államéletének gyakorlatában jelent meg, amelyekben kellő szakmai, államszervezeti tapasztalattal rendelkeztek annak felismerésében, hogy igenis a parlamentek működése, a jogalkotás, valamint a kormányzati szervek és minisztériumok működése során nem is túl ritka alkalommal veszélybe kerülhetnek az alkotmányos elvek, tételek. Bár működésének fő célja a korábbiakban érintett ütközések felismerése érdekében konkrét esetekben végzett normakontroll, éppen a konkrét esetek kapcsán kerül közvetlen kapcsolatba a társadalmi léttel. Ez a kapcsolat elsődlegesen az adott eseti tényállás megismerése során következnek be, míg a hozott döntés indokolása kiváló lehetőséget nyújt a helyzet összetett értékelésére, és ennek kapcsán az adott eset társadalmi és jogalkalmazási – esetlegesen jogalkotási – követelményeinek világos, tökéletes értékelésére.

A magyar Alkotmánybíróság ezen feladatának még olyan esetekben is maradéktalanul tett eleget, amikor a kiélezett szituációban felmerült magának az alkotmánybíróság létének a megkérdőjelezése is. Nem volt ritka az alkotmánybíróság hatásköre megnyírbálásának, kurtításának gondolata sem, amelyre azonban – vélhetően – a tényleges funkciónak és jelentőségének esetlegesen késedelemes és utólagos megismerése okából mégsem kerülhetett sor. A szervezet, identitása ismeretében e kérdések természetesen nem érintették és vélhetően a közeljövőben valamennyi alkotmánybírói státus megadása és betöltésre fog kerülni.

Megjegyzendő, hogy az alkotmánybíróságok jelentőségének felismerése ellenére még a fejlett nyugati államokban is gyakran előforduló esemény, hogy a politikai hatalom gyakorlóit, egyes alkotmánnyal ütköző döntések érvényes meghozatalának alkotmánybíróság által történő megvétózása esetén vitatják és támadják ezen intézmény létének szükségességét. Ez a tény már az 1995. május 12-én Budapesten a Magyar Alkotmánybíróság és a Konrad Adenauer-Stiftung által rendezett "4 év alkotmánybíráskodás Magyarországon – 1990-1993 fontos döntései" címet viselő német-magyar konferencia előadásából is kitűnt. Igen érdekes, hogy az európai államok alkotmánybíróságainak történetében a német és a magyar alkotmánybíróság funkcionális működése, szakmai problémái közel azonos témák kapcsán merülhettek fel.

Aligha vitatható azonban, hogy az alkotmánybíróság működése Magyarországon különösen az elmúlt évek átmeneti politikai időszakában, sok esetben vált az

állampolgári jogok alkotmányos védelmezőjévé, rendre korrigálta a hatalom jogalkotási dömpingje folyamán bekövetkezett tévelygéseket. Nem tartjuk elvitathatónak természetesen azt sem, hogy az alkotmánybíróság működésére a már kiegyensúlyozottá vált gazdasági társadalmi körülmények között is fokozottan szükség van, hiszen kell lennie egy olyan független bírói szervezetnek, amely jogosult a hatalommal szembeni direkt norma kontrollra is!

Az utóbbi időszakban több alkalommal merült fel – szakmai nyilatkozatokban is – a Montesquieu (Charles Louis de Secondat 1689-1755) államhatalmi ágak megosztása klasszikus elméletének átalakulása, egyben módosulása. E hivatkozások sorra utalnak arra, hogy a parlamentek képviselőinek hivatása, személye és hovatartozása, valamint érdekviszonyainak alakulása során immáron áttekinthetetlen viszonyrendszer jött létre. Így, ez a körülmény ma már nem teszi lehetővé a hatalmi ágak világos elhatárolását, de ennek külső követését sem. Álláspontunk szerint az ott említett "áttekinthetetlen viszonyrendszer" valóban létezik, azonban létezése nem lehet ma sem akadálya a hatalmi ágak elhatárolásának, mivel a működés a biztosítéka a hatalmi túlsúly kiküszöbölésének. Ez a szituáció a bírói kiválasztás és a szervezeti kontroll súlyát, jelentőségét emeli. Az alkotmánybíróságok szerepe az egyes államok vonatkozásában éppen ennek következtében válik fokozatosan jelentőségteljessé.

Az államszervezet működésében a már tárgyalt szervek mellett a helyi önkormányzatok szerepe a legkiterjedtebb, mivel a polgárok életét, a helyi működést elsődlegesen determinálja, de egyértelműen befolyásolja az egyes települések fejlődését, működését, az ott lakók életét.

A szervezeti konstrukció általánosan elfogadott és világszerte ismert, ekként hazai körülmények között sem jelentett szenzációt. Az újdonságot a helyi hatalom tartalmának átalakulása jelentette, ami valódi önkormányzatot, helyi képviselői munkát jelentett.

Az eltelt időszak e téren is nyújtott némi tapasztalatot, ami ugyan – hasonlóan más területekhez – tudományos elemzésre még nem ad módot, de már *lehetővé tesz néhány általános megállapítást*.

Ezek sorában talán az első a helyi, jót tenni kívánó szándék jelenléte, ami azonban önmagában nem elégséges. E szándék általánosságban is óvatosságot jelentett, ami elsődlegesen a működő régi hivatali apparátus érintetlenül hagyásával járt együtt. Ahol e téren is kívántak némi újat, ott azt az esetek 90 %-ban a létszám növelésével, új státusokkal oldották meg. A városok esetében a hivatali alkalmazotti létszám nőtt. Sajnálatos módon ezzel a hatékonyság nem emelkedett. A korábbi helyi tanácsokhoz kapcsolódó és funkcionális feladatokat ellátó szervezetek, különféle gazdasági társaságokká alakultak át, változatlanul birtokolván korábbi feladataikat és az azok ellátásához szükséges ingatlanokat, felszereltséget. Ezen szervek körében a változás szinte egyirányú. A feladatok ellátása költségesebb, a kiszámlázott díjak lényegesen magasabbak a tényleges áremelkedések által diktálnál, a feladatok megoldásának színvonala pedig alig változott. Azzal, hogy a helyi önkormányzat szervei, egy igen sajátos helyzet állott elő, ami álláspontuk szerint tarthatatlan, hiszen egy sor jogi normával ütközik. A gazdasági társaságnak bár kell lennie saját felelősségének és gazdasági kockázatának, egyiket sem érzékeli. Szolgáltatásainak igénybevétele a helyi önkormányzatok által meghozott határozat szerint kötelező, ekként megszűnt a gazdasági kockázata, a kiszámlázott díj pedig kötelező erővel befizetendő, mert azt az

önkormányzat adók módjára behajtatja. Ez utóbbi kizárja a saját felelősséget, hiszen a díjat minden körülmények között behajtják.

A szolgáltatásra megkötött szerződés csupán formális, mivel a gazdasági társaságot erősíti a vele kényszerből szerződő polgárral szemben, a háta mögött álló kényszerítő erővel bíró önkormányzat. Ez a kényszerítés már benne foglaltatik az önkormányzat által meghozott azon határozatban, amely elrendeli a polgárookra nézve a "szolgáltatás" kötelező igénybevételét. Ez a helyzet felismerhető a helyi közfeladatokat ellátó cégek (köztisztasági, szemétfuvarozási, városgazdálkodási, közlekedési stb.) munkája során. További nyitott kérdés, hogy a települések szintjén messze megoldatlan helyi problémák, az azok megoldására létrehozott szervek felállításával korántsem tekinthetők rendezettnek. A bírságolások nem megoldást, csupán irritációt jelentenek. E kérdéssor azonban csak egy szelete az önkormányzatok működésének, ahol a második ciklus sem hozhatott egyértelműen gördülékeny és hatásos működést.

A települések többségének önkormányzatai ma sem kizárólag olyan tagokból állanak, akik feladatuk maradéktalan ellátására felkészültek. Természetesen szükségyszerű a képviselő testület vegyes összetétele, azonban az már egyáltalán nem mellékes, hogy a képviselők rendelkeznek-e megfelelő végzettséggel, műveltségi szinttel és tanúsítanak-e helyes irányba megfelelő aktivitást annak érdekében, hogy az üléseken felkészülten vegyenek részt. Ez utóbbi sok esetben hiányzik, ennek következménye, hogy az önkormányzati ülések rendkívül hosszúak, sok sok értelmetlen és méltatlan vita zajlik, valamint megszülethetnek alacsony színvonalú és szakmailag alkalmatlan döntések is. Az már további következménye a hibás működésnek, hogy az ilyen döntések emberek ezreit érintik és jóvátehetetlen károkat okoznak. (Pl. önkormányzatok által elfogadott olyan közlekedésszervezési döntések, amelyek miatt naponta ezrek kénytelenek több időt, üzemanyagot, pénzt elpazarolni, vagy iskolák sorának működését évközben irracionálisan megváltoztató döntések, amelyek iskolások ezreit hozzák hátrányos helyzetbe, takarékosági céllal említett olyan döntések, amelyek költségei az eredeti többszörösen meghaladják stb.)

Az önkormányzati képviselők természetesen nem lehetnek mindenké tudói, ezért van különösen nagy jelentősége a döntések előkészítésének és a lehetséges döntési alternatívák kidolgozásának. E körben a legkomolyabb és leginkább meghatározó szerephez az elmúlt évek során a jegyzők jutottak. El kell azonban fogadnunk, hogy az ő szerepük a döntés előkészítésére, a lehetőségek korrekt feltárására irányul, de nem a meghozandó döntés irányítására. Ez a helyi önkormányzatok esetében általában nem valósul meg töretlenül, hiszen amennyiben a jegyző valamennyi lehetőséget nem tárja fel az önkormányzat tagjai számára, már befolyásolja a lehetséges döntések körét. Következik ez abból, hogy az önkormányzat tagjai az egyes döntési szituációkban általában csak a tényanyagot ismerik, de a rá alkalmazható jogi normákat csupán a jegyző előterjesztéséből ismerik meg.

Ezen az önkormányzati képviselők körültekintőbb jelölésével és megválasztásával, illetve a jegyző munkájának önkormányzat általi kontrolljával lehetne segíteni.

A magyar társadalom életében a hatalom tartalmi megváltozása az emberi, az állampolgári jogok valódi tartalmának megfelelő kiteljesedése, mint lehetőség, megteremtődött. Addig azonban, amíg a lehetőségből valósággá válik, még nagyon sok tényezőnek kell megváltoznia és ezek közül a legjelentősebb az emberi magatartást, cselekvést meghatározó gondolkodás. Ez érvényes a hatalmi és bírói szervek során át a végrehajtás minden területére, éppen úgy, mint a helyi önkormányzatokra és a gazdasági szervezetekre.

Az eddigi vizsgálódás csak megállapításokat és megoldást elősegítő gondolatokat tett lehetővé. Alapvető tudományos következtetések levonására még nincs lehetőség, hiszen a tapasztalatok rendkívül frissek, módosulásuk pedig a jövőt illetően nyilvánvaló. Ebből következően érezhető úgy, hogy a jelen állapot áttekintése szükségszerűen engedi láttatni azokat a hiányosságokat, amelyek változtatása létkérdés. Eredményekkel foglalkozni, annak elfogadásán túl, hogy maga a hatalom változása a legfőbb eredmény, ugyancsak korai, hiszen sok-sok olyan komoly kérdés ma még megoldatlan, amelyek a társadalom életét alapjaiban befolyásolják. Ez az oka annak, hogy irodalmi összehasonlítás és esetleges kitekintés sem lehet aktuális olyan helyzetben, amikor a saját "modell" még lényeges pontokon nem teljes. Magyarországon rendkívül komoly államszervezeti kutatási eredmények születtek már a két világháború között is, amelyek messze előremutatóak voltak, de azt is el kell mondani, hogy a magyar tudomány a változás évéig sem volt tétlen; így azok a kutatási eredmények, amelyek a párt-állami időszakban születtek, ma is hasznosak. Más kérdés, hogy a jelen feltételrendszere mennyiben engedi ezeket felhasználni. Még ezeken is túlmutat az, hogy a helyi és központi hatalmi szervek tevékenysége mikor lehet kiegyensúlyozott és stabil. Mikor következik be a hatalom önmérséklete felismerésének szükségessége. E kérdések minden vetülete gazdasági kérdés is, hiszen a működés feltételei anyagi kérdések által meghatározottak. Az államhatalom azonban saját létalapjának ismeretében, identitásának tudatában meg kellene hogy találja azt a józan mértéket, amelyet stabilitása alapjául teremt meg. A politikai hatalmi küzdelmek – vélhetően – hazai körülmények között is kialakítják azon politikai pólusokat (pártokat, koalíciókat), melyek az államszervezetet működésében kiegyensúlyozzák és hosszú távon megmentik a szélsőséges helyzetektől.

AUTHORITY AND SOCIETY

(Summary)

The short, thoughtraisings containing dissertation theme bougies the situation after proceeded change of power in the Hungarian state.

In connection with the development of the actual situation of the authority is dealing with the political parties particularities, the natural patches of colour of its scale, that exists in every european country or existed when their political systems were formed. Refers to the connection among policy, parties and society mentioning certain contacting points which inside national respect are not considered positive and forward demonstrative. It is about those problems, which are questioning the importance of vitality in the actual Hungarian society, and which had influenced their possibilities through the changing of lifecarrying of the members of the society.

It is concerned in an emphasized way with the top of the state machinery, with the functioning of the Hungarian parliament and its characteristics, analysing the working insufficiency, and those scantinesses in the election of the Member of Parliament that are supposing to be the reasons of the human and trade insufficiency which appear later.

With heavy importance discusses the constitutional court as the significance of the special judiclary top organization including international and national relations.

Stresses the importance of the organization working, especially in that respect and period, when the extraordinary big number created provisions of law in itself is probably nat capable of assuring harmonization.

Deals with the constitutional justice role the protection of the civic rights, in the circle of the assurance of the possible constitutionalism, the importance of protection, which occasionally would stand against the authority organization with the constitutional justice.

At least deals with the self-government function, and its decision mechanism, the importance of preparation and the actual situation of the thorough grounding representative. In this circle with the clercks' of the Court role, with the immediate decision making role and evaluation of it.

The study intentionally gives engraving based on empirical deductions, raisings about the actual situation of the Hungarian state organism, not missing the allusion to the shaded sides, which could appear in the same situation of the main authority organ as in the local self-governments. The aim of the study is to draw a real picture about the state organization working, the authority organizations, the political parties and the situation of constitutional justice perceiving professional and working features.